

Peter Zupanc

Pot v Mile

Dnevi toplih vrelcev

Prvi dan.

Dekle na vlaku v Kunming je pustilo službo, da lahko potuje. Piše popotniški blog in pravi: “Potovanje je proces.”

Ni edina. Na Kitajskem se dela šest dni na teden, počitnice pa vedno pridejo na iste dni za vse Kitajce. Če si mladi želijo daljšega potovanja brez izjemnih množic, pustijo službo in potujejo, dokler si ne najdejo nove. Toda res redki so takole samostojni: da bi potovali sami in brez načrta, mesec dni ali več.

Dekle pravi, da bi rado pisalo boljše. Pametujem: “Poskusi si predstavljati, komu pišeš. Ta *ciljna oseba* bo osredotočila način pripovedovanja – in ga oblikovala.” (*Isto stvar poveš drugače glede na to, komu pripoveduješ.*) Tu na Kitajskem sem skoraj preveč navajen na razbite pogovore, v katerih mešetarimo z besedami, ki zaradi pomanjkanja prevajalskih spretnosti in osredotočenosti in še česa premorejo le zelo približno podobne pomene, toda zdi se, da dekle razume. A ko pozneje razmišljam o svojem nasvetu, se zavem, da je reči res preprosteje kot storiti – mislim, da jaz pišem samemu sebi. Moja pisanja so razlage. Pisanje je dejanje iskanja reda v detektive kliščem kaosu okoli mene.

Vlak je mikrokozmos tega kaosa. Med drugim pripoveduje slednje. Več ležišč, kot si jih kot zahodnjak smeš predstavljati, pomeni najbolj

opredeljujoče dejstvo dežele, nepregledne množice ljudi. Hrana je povsod – Kitajska je tako zelo obsedena s hrano, da niti nekajurna pot ne more miniti brez dveh, treh vrečk okrepčil za dve osebi. Pojmi o higieni pomešani, smeti ležeče po tleh... pospravil bo kdo drug. Pojmi tega, kaj spada pod notranje (ali intimno) in kaj pod zunanje, so obrnjeni; zasebnost po naše ne obstaja. Ob pogovorih se ljudje smehljajo, a to ne izda, kaj mislijo. Če bi ostal še pet let in bi kitajsko govoril petkrat boljše, bi izjemno močan občutek, da ne vem, kaj se bo zgodilo, ostajal kot nekaj opredeljujočega. Ni čudno, da je za prebivalce Kitajske izjemno pomembna vrednota stabilnost (denar pa je način doseganja te stabilnosti).

Vlak pride v Kunming, ki kaže svoj megleni obraz. Kip ogromnega rumenega bika, ki še vedno boči svoj zaščitniški hrbet nad širono površino postajnega trga, kot da bi ga kastrirali povsod prisotni policaji in nove pregrade. Po nočnem napadu z noži pred nekaj leti je ta del province Junan (Yunnan) izjemno močno zastražen. Z Lju Jing morava najprej na zahodno postajo in od tam na avtobus za Mile, najin končni cilj. Od tistega dekleta na vlaku naju nenadoma loči množica, ne poslovimo se. Na Kitajskem sem navajen, da ljudje pridejo in ljudje gredo. *Tako to gre.*

V Mile odhajava zaradi treh razlogov: 1. da bi videla praznovanje novega leta narodnostne manjšine Hani; 2. da bi vzpostavila stik s šolo, na kateri bi lahko bilo moje naslednje delovno mesto; 3. da bi videla, kako nama je mesto všeč, in bi ga raziskala.

Toda, kot sem že rekel: na Kitajskem nikoli ne veš, kaj se bo zgodilo.

Drugi dan.

Prihod v Mile: nič posebnega. Ozko, majhno, staro, toda ne *tradicionalno* staro, malce razpadajoče; kot moj Nanning (glavno mesto avtonomne regije Guangxi, kjer živim) pred desetimi ali dvajsetimi leti. Navsezadnje je logično: mala mesta vedno stežka stopicljajo za napredkom velikih. "Moti" me predvsem to, da sem v Junanu navajen na takoj vidne razlike in posebnosti mikro lokacij. Tukaj tega ni.

Kmalu odkrijeva nekaj podrobnosti. Do tistih pravih vasi narodnostne manjšine Hani je še nekaj ur vožnje – predaleč za naju. Namesto tega je tale kraj center več podskupin narodnostne manjšine Ji, ki jih poznam iz drugega dela iste province. Kmalu sva odločena, da se bova odpravila v planine, do njihovih vasi.

Mile je skorajda tako natančno kot prerezana torta ločen na dva dela. Na tisti ozki stari del in na novi, ki je povsem preurejen. To ni neobičajna delitev. Kar je neobičajno, so izjemna čistost, lepota in skorajda boemskost

tega novega dela; vmesna faza gradnje in prahu pa skorajda kot da ne obstaja. Mile premore podzemne struge toplih voda, ki jih črpa na površino; rezultat so nešteti hoteli s toplimi vrelec, in ne le hoteli, hiše v zasebni lasti premorejo lastne vodnjake in bazene, ki jih ponujajo turistom v najem. Zdi, da so vse najboljše površine – hoteli ob ogromnem “ekološkem” umetnem jezeru, površine z novogradnjami – v lasti Tobačne industrije. Pozneje sva odkrila, da je šola, ki sem jo iskal, prav tako v lasti Tobačne industrije. Zgrajena pred nekaj leti, najdražja in najlepša šola v mestu. Lahko bi rekel, da Mile skorajda pripada Tobačni industriji.

Naj obrnem pripoved na stranski tir; naj podam zgodbo v zgodbi (kot da je tole pripoved neznanih popotnikov v krčmi, opijanje z besedami, kitajska babuška). Starec, ki je pomagal povzročiti ta čudež, je bil pred kratkim izpuščen iz zavora in zdaj na stara leta goji ter prodaja pomaranče prek interneta. Ču Šidžjan (Chu Shijian) se je nekoč bojeval na strani Mao Zedonga in pozneje postal član Komunistične partije. V času Velikega skoka naprej je bil izpostavljen kot desničar, a se je vrnil v vodstvene kroge in pomagal vzpostaviti Tobačno industrijo Hongta kot eno najmočnejših v regiji; leta 1994 je dobil nagrado v Pekingu kot eden petih največjih reformatorjev. Pet let pozneje je bil obtožen poneverjanja 174 milijonov dolarjev iz družbe, ki jo je pomagal preroditi – in poslali so ga v zapor. Čeprav je star že 88 let, po izpustitvi ne more mirovati; kupil je nasade pomaranč blizu nekdanje družbe, v bližini planin Ailiao, in registriral svoje izdelke kot *Čujeve pomaranče*; takoj so postale hit. (Ne sprašuj, od kod je dobil denar za zagon posla.) Poleg ponovitve prvega pravila, da na Kitajskem nikoli ne veš, kaj se bo zgodilo, dobiš torej še slednjega: na Kitajskem nisi nikoli prestar, da bi postal podjetnik (ali da bi začel novo življenje). Tako in na temu podobne načine stara Kitajska sreča novo Kitajsko...

Tobačna industrija v Milu je podružnica nekdanje Čujeve Tobačne industrije Hongta. Brez njegovih reform bi bil njihov vpliv le težko tako izjemen. Le kaj si možakar misli, ko cepi pomaranče v svojih nasadih in vidi, čemu vse kraljuje družba, ki ji je nekoč “kraljeval” sam? Ali razmišlja o življenjskih ironijah ali mu preprosto ni mar?

Naj se vrnem k posebnosti kraja. Posledica te množičnosti toplih vrelcev je, da so cene vstopnic nesmiselno nizke. Seveda si lahko privoščiš izrazito luksuzen hotel in drago namakanje, a v resnici je tudi “povprečen velec” čudovit, pod vedrim modrim nebom, in obisk takšnega stane okoli tri evre za ves dan.

Kmalu se odločiva, da bova vsak večer preizkušala tople bazene in preimenujeva tole potovanje v dneve toplih vrelcev.

(Opažam, kako zelo je celo moje pisanje infiltrirano z omembami števil. Daljše bivanje na Kitajskem ni prav nič izboljšalo moje matematike, toda obsedenost Kitajcev s številkami, ki se kaže celo v vsakodnevem pripovedovanju z naštevanjem, se je očitno naselila tudi v moje miselne pore.)

Tretji dan.

Poleg svojstvenih praznikov tudi v okoliških vaseh Mila obstajajo tako imenovani tržnični dnevi, ki potujejo iz kraja v kraj. Tokrat je tržnični dan v Vasi 11. Tržnični dan je prednik trgovskih centrov. Nekateri trgovci z od povsod nabrano kramo potujejo od enega do drugega, a seveda tudi vaščani preprodajajo (ali kupujejo) svoje izdelke ali zelenjavo ali sadje in podobno. Tržnični dnevi so vedno zagotovilo pretoka deročih rek ljudi. Če v kraju obstajajo tradicionalna etnična oblačila, vidni dokaz stare kulture, bodo ob tej priliki nezgrešljiva. In zdaj, tukaj, začenjam vzljubljeni Mile. Najprej, za pot na podeželje potrebuješ le pol ure z mestnim avtobusom. Pol ure, in že si med strmimi gorami. Zemlja je tukaj rdečkasta, plodna, toda na žalost kmetovalcev povsem preprežena s skalami. To niso ravnomerne skale, tipajoč občutke vznemirljivosti z enakomernim ponavljanjem – ne, to so razigrane, nebrzdane površine, ki oponašajo oblike in razpršenosti osamelega, neobljudenega planinskega gozda. Njihova sivina je skoraj bela, pomazana z občasnimi črnimi ploskvami, črtami; te skale obstajajo v dveh barvah, so črno-bela filmska paša za oči z milim ozadjem čiste zelenine in še bolj čiste modrine. Geografski vzroki in pomanjkanje tovarn premoga preprečujejo Junanu, da bi si pobelil oči in pljuča s pekiškim smogom; tu je nebo modro in oblaki vedno močno prisotni, skorajda živi v svoji silovitosti, bližini. Ogljedniku, ki mu ni treba delati, je pokrajina prelepa (ne tako zelo daleč stran bi plačal vstopnino za ogled Parka kamnitega gozda – ista stvar, le večja, bolj urejena).

In potem, v Vasi 11, gneča. Mladina s kavbojkami in visokimi petkami, starci s kapami iz komunističnih časov, možakarji srednjih let s košaricami za dojenčke na hrbtih, ženice z naglavnimi pokrivali, prepreženimi s trakovi različnih barv in oblik. (To je vsakodnevna različica tukajšnjih narodnih noš.) Vonjave: konji, tobak, sveža zelenjava, prah, čist zrak. Sadje, zelenjava, živali, starine, testenine, jedi na žaru (vseprisotni krompir), medicina – od stare kitajske do stare kdovekatere. (Kot vedno na podeželju bo obstajala stojnica s prepariranimi kačami in krokodili in naključna posebnost tovrstne stojnice v Vasi 11 je bil niz kober, razporejenih tako, da hipnotizirajoče strmijo v potencialne kupce. Učinek je skorajda srhljiv: če

izvzameš kontekst iz slike, se zdijo kot nekakšni fanatiki, pripravljeni, da jih v nebesa popelje ugriz Velike kače.)

Vse to so znaki lokalne barvitosti, kar je krasno, toda od začetka sva odločena, da si bova ogledala tudi nekaj povsem specifičnega. Najin vir v Milu, urad za ohranjanje lokalne kulture, je omenjal vasico Rdeče 10.000. Poizvedujeva, kako priti tja. Prav zanimivo je opazovati, kako Lju Jing, ki je iz sosednjega Guangxija, v teh okoliščinah postane prav tako tujka kot jaz. Lokalni jezik ji je skorajda povsem nerazumljiv, njihove navade prav tako. Dojemanje vsake posamezne informacije je kakor trganje stare školjke iz algastih morskih skal, tako zanjo kot zame. Toda končno se strinjava, da morava do "bencinske postaje", khm, "tam naprej", in čakati, ali "štopati", do Rdeče 10.000. V resnici je Lju Jing manj prepričana, kako to storiti; jaz se zanesem na lokalne navade in moč svojega belega obraza. Dvigovanje roke in mahanje zadostuje; navsezadnje nama ustavi "dobrodušni stavec", ki ob omembi plačila le odločno odkimava. Skobacava se v njegov trikolesnik in starka – žena? – nama odstopi pručke ob vrveh, napeljanih ob strani. Najprej protestiram, saj je od mene starejša vsaj dvajset let, toda takoj ob zagonu se izkaže, da je v tovrstni vožnji mnogo bolj izkušena: medtem ko jaz komajda ohranjam ravnotežje v najbolj mirnem kotičku vozila, ona stoično, kot kak kapitan Cook, in v neurjih tresenja na videz nedotakljivo stoji na najbolj izpostavljenem delu vozila. Mislila sva, da bova v Rdeče 10.000 prispela v nekaj minutah, a se izkaže, da je smisel za čas in razdalje tukaj prav tako eklektičen kakor oblačila (če sploh smem reči, da so oblačila eklektična; stvar je v tem, da tisto, kar bi mi opredelili kot eklektično, tukaj velja za normalno, in obratno). Pot traja najmanj trideset minut.

Vas dejansko je rdečkasta – vaščani so očitno predelovali prst v zidove. Stene hiš so porisane z osebami iz legend, slike predstavljajo njihova slavna dejanja.

Tole sem zapisoval v beležko: *Axi kralj. – Ljubimca. – Cesar z dvema magičnima močema: letečim konjem in mečem, ki se lahko spremeni v vodo. – Koruza v urejenih vrstah se suši povsod. – Tobak dela denar. – Stara gospa izginja v senco ozke ulice, utrinek sonca na uhanu ji sledi, sijoča solza pražičih žarkov v rdečini zidov.*

Ne vem, koliko si seznanjen z zgodovino narodnostnih manjšin na Kitajskem, in ah, te učne ure so najbolj nehvaležne. Toda naj zapišem, da so Ji potomci ljudstva Čjang (Qiang), ki se je pred tisočimi let selilo iz severovzhoda Kitajske. Čjang so "krivci" za mnoge druge skupine narodnostnih manjšin, med drugim za matrilinearne Mosuoje, pa za Hane, ki so narodnosti Ji "kot bratje" (in sestre). Stara legenda pripoveduje, da so v davnini

oboji premogli pisavo, a ker so bili Hani preleni, so knjigo, v kateri je ta bila opredeljena, izgubili. Ji so knjigo obdržali, zato je njihova zgodovina za-beležena. Obstaja mnogo podskupin Ji – jaz poznam Črne Loloje, kot jih je poimenoval amaterski antropolog in še kaj Joseph Rock; ljudstva, izolirana v planinah okoli jezera Lu gu, poljedelska in živinorejska, predvsem opazna po širokokrajnih, črnih dežnikastih klobukih tamkajšnjih žensk. Tale predel okoli Mila naj bi služil kot baza osmim podskupinam Ji. (A vidiš, rad uporabljam besedice kot *naj bi*: vsa resnica kitajskega poimenovanja narodnostnih manjšin je skrita v naglici, slabih virih in političnem pritisku komunistične partije v šestdesetih letih prejšnjega stoletja. Medtem ko so vsaj nekatere odločitve tedanjih antropologov bile, recimo, smiselne, je nemogoče ubežati dejstvu, da so marsikdaj povsem različne skupine ljudi stlačene v isto poimenovanje *narodnostne manjšine*.)

Axi, pripadniki tega ljudstva tukaj, so najbolj množična med “osmimi podskupinami” lokalnih prebivalcev Ji. So “slavni”. Tukajšnja praznovanja ognjenega festivala so kot ogromna maškarada, ki privabi izjemne množice turistov; poseben ples in petje sta zaščitena kot nevidna kulturna zapuščina. V resnici je ves predel, vsa vas pod kupolo oznake “muzejske vrednosti” in se je ne sme spreminjati.

Na ta dan je Rdeče 10.000 skoraj prazna. Ni festivala, ni ljudi.

Nekaj časa je bila na Kitajskem priljubljena oznaka *živi muzej*. Kriv sem: tudi sam sem jo uporabljal, ne da bi razmišljal o tem, kako smo živi muzeji pravzaprav vsi mi. Prostori, ki sem jih po navadi spoznaval, so bili “živi muzeji” zaradi naključij. Izolacija in počasen razvoj so jih *prisilili* v stanje, ki ga lahko okličete za muzejskost. Toda za Rdeče 10.000 so se odgovorni *odločili*, da bo postala živi muzej. Verjetno so prav oni sprožili barvanje teh zidov, zgradili novo areno, namenjeno plesu (in žrtvovanjem ob festivalih), zgradili cesto (ki je zdaj v srednje slabem stanju).

Kolikor poznam tovrstne okoliščine, lahko lokalni prebivalci s pridelovanjem in potem ob tistih festivalih zaslužijo precejšnje količine denarja. Res pa je, da ne morejo zaslužiti za luksuz, in še več, luksuza si tukaj ne morejo privoščiti. (Nove lepe hiše si niti zgraditi “ne smeš”.) Menda “to-bačna tovarna ne mara jemati na delo ljudi s planin in njihovim otrokom je skorajda nemogoče oditi v boljšo šolo”. Toda otrok v tem trenutku v vasi skorajda ni in gotovo so v šolah – ki jih pred petdesetimi leti niti videli ne bi. Pogovori o želenih standardih so dvorezni, vedno odvisni od pričakovanj, ki jih lahko zbudi kar koli: starci s svojimi težkimi izkušnjami bi dejali, da je življenje odlično, tisti srednjih let, ki so začutili blagoslov

premoženja, bi bili vsaj rahlo nezadovoljni, mladi z očmi, polnimi Pekinga in Šanghaja, bi bili obupani. Vsakdo ima na svoj način prav.

Popoldne, ko odhajava, si lahko mislim slednje: ne omalovažujem tukajšnjih okoliščin, toda videl sem slabše, težje življenjske razmere, bolj nemogoče možnosti za šolanje. In prepričan sem, da, v dobrem ali slabem, duh animizma iz teh krajev ni izginil.

Pozno popoldne nama eden od domačinov ponudi pot na motorju nazaj do Vasi 11. Trije na rahlo anemičnem jeklenem konjičku: nič novega. Ljudje v planinah po navadi nimajo avtomobilov: motorji zagotavljajo mnogo bolj praktičen in verjetno tudi cenejši prevoz.

Tole sem zapisoval v beležko: motor rjuje, modro nebo, južno od oblakov – to je prevod imena province, Junan – skale kot kipi, ki jih je oblikovala narava – spodaj v dolini vroči vreli, tukaj menda pomanjkanje vode – tole je pisanje starih začetkov in nobenih koncev – želja, ovita v ignoranco, jata ptic brez cilja, izstreljena kot tisoč črnih puščic v sončni zahod – pomembna legenda ljudi Ji je tista o vojščaku, ki je ukradel ogenj bogovom, uporabljajoč lok in puščico – ogenj je tukaj nadvse pomemben – vzameš torej originalno idejo pomembnosti ognja, jo strneš s piktogramom prašiča, ki bo žrtvovan, da se bo bralo iz njegovih organov (in psi čakajo na signal, ki jim bo povedal, kaj naj storijo), in potem nenadoma vse to pihneš v internet.

Ne vem, kaj reči, a tole se dogaja.

Četrty dan.

Mile je pravzaprav znan po kipu Bude. Mile pomeni kitajsko verzijo imena *Maitreya Budha*. Toda v resnici je kraj poimenovan po starodavnem vojščaku z istim imenom, z istimi pismenkami; zdaj ime kraja vsakdo povezuje z Budo in le malokdo ve, da ime izvira povsem drugje.

Šola stoji tik ob hribu z budističnim templjem in pagodo. Gre za čudovit kompleks s povsem modernimi idejami o tem, kakšne bi morale biti šolske stavbe, z vilami kot stanovanji, umetnim jezerom ob poti med učilnicami. Gre za eno tistih šol, ki javno in zasebno združujejo na nenavadne načine. Vzpostavljena je s strani Tobačne industrije, torej vsekakor z močnim sodelovanjem lokalne vlade, in deluje kot javna šola, ki pa omogoča tudi dodatni pouk, med drugim trening za opravljanje izpita IELTS, ki omogoča odhod v tujino. (In za vse skupaj je treba plačati visoko šolnino.) Kot je Azija dežela mešanja, ti vse skupaj spet vzbuja mešane občutke: v resnici tovrstna šola pomeni možnost odskoka lokalnim učencem, možnost, ki je sicer ne bi imeli – torej v resnici šola daje nekaj dobrega okolju. Nobenega

dvoma pa ni, da je bila ustanovljena z namenom zaslužka in da odgovorni z njo dobro služijo.

Oseba, odgovorna za ravnanje s tujim kadrom, se me veseli: izkušen sem in všeč ji je, da sem brez velikih besed o sestankih samoiniciativno prišel sem na pogovor. Eden pomembnih faktorjev, da te najamejo – zapisan je tudi v pogodbah – je ljubezen do Junana in Kitajske, spoštovanje do lokalnih navad in običajev, ljudi.

Službo bi lahko dobil v tistem trenutku.

A kakor podobne šole iz majhnih krajev, ki nimajo dolgotrajnih izkušenj z delom s tujci, tudi tukaj iz pogodbe žari *nezaupanje do nas*: šola se izrazito zavaruje na vse možne načine, medtem ko je naš položaj lahko – tako se da brati – povsem na razpolago muham odgovornega posameznika. Službe tukaj zahodnjakom včasih zvenijo kakor zapori: težijo k temu, da te časovno in z denarjem privežejo nase (stežka pa se znajo boriti za tvojo lojalnost in jo pridobiti). Spomnim se tistega dekleta z vlaka do Kunminga: *Pustila sem službo, da bi potovala, pot je proces.*

Vse je proces. Tudi prepoznavanje tujosti in načina, kako ravnati z njo. In težek proces je to, dolgotrajen. Kako izbrisati idejo, da *ti* nisi merilo sveta?

Ostali bomo v stiku, jim rečem. Še imamo čas, odločili se bomo pozneje.

Zvečer topli vrelci, zadnjič.

Peti dan.

Ko se navsezgodaj zjutraj peljeva iz Mila, sva na avtocesti spet obkrožena z meglo. Včasih se ne vidi deset metrov naprej. Tole ni onesnaženi smog. *Takšna megla!*, si mislim, dokler ne začneva spremljati obnašanja prvih sončnih žarkov, načina, kako sijejo skozi odprtine, otenkov sija barv. Lju Jing prva dojame: *Vozimo se skozi oblake!* In medtem ko se odprtine širijo ali pa koščki gora prepičijo žive gmote oblakov, ko opazujem igre neba, mi postane jasno, da ima prav. Ne peljemo se zares visoko, a pač dovolj visoko za tole. “Veš, kaj je Mile?” šepne. Odkimam. “Kraj, kjer so se oblaki zaljubili v ljudi in zdaj za vedno ostajajo nizko, da se lahko ljubijo z njimi.”

V Kunmingu sonce polno žari. Srebrni bik kot da je sonce. Vkrcava se na vlak, iz *Južno od oblakov* nazaj do *Južnega miru* – kar je možen prevod imena mesta Nanning.

Zadnje pravilo, za tokrat: včasih je pripovedovati o Kitajski kot poezija.